

відходів і речовин; заміна сировинних матеріалів, які є стійкими органічними забруднювачами; раціональне господарювання й програми у сфері профілактичного ремонту; удосконалення методів поводження з відходами з метою припинення відкритого або іншого неконтрольованого спалювання відходів, зокрема спалювання звалищ сміття.

Пильну увагу варто приділяти питанням максимального зменшення хімічних речовин, що присутні у продуктах як забруднювачі. Також потрібно уникати використання елементарного хлору або хімічних речовин, що утворюють елементарний хлор, як вибілювальних агентів.

На нашу думку, необхідно заборонити ввезення та використання на території нашої держави продуктів, речовин та відходів, що містять стійкі органічні забруднювачі.

При будівництві нових установок з видалення відходів потрібно приділяти увагу таким альтернативам, як заходи стосовно максимального зменшення утворення побутових і медичних відходів, зокрема відновлення ресурсів, повторне використання, рециркуляцію, розділення відходів і сприяння використанню продуктів, які зумовлюють утворення меншого обсягу відходів. На основі цього підходу повинні ретельно розглядатися питання охорони громадського здоров'я.

Наприкінці хочемо підкреслити, що не можна відкидати факт наявності на території України складів та звалищ речових (нерідко несанкціонованих), що містять стійкі органічні забруднювачі. Вважаємо першопочатковим завданням виявлення, інвентаризацію та утилізацію таких речовин і матеріалів безпечним для здоров'я населення та довкілля способами.

Список використаних джерел:

1. Стоктольська конвенція про стійкі органічні забруднювачі від 22.05.2001 р., ратифіковано Законом N 949-V від 18.04.2007, ВВР, 2007, N 30, ст. 396 // Офіційний вісник України від 07.12.2007, № 90, стор. 168, стаття 3324, код акта 41594/2007.
2. Сноз С.В., Повякель Л.І., Смердова Л.М. Нові стійкі органічні забруднювачі довкілля. Ризики для здоров'я населення України та довкілля. *Сучасні проблеми токсикології*. 2001. № 5. С. 47-48.

ПРАВА ЛЮДИНИ І ПРАВА ТВАРИН: КОМЕНТАР ДО РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ ПОЛЬЩІ ЩОДО СВОБОДИ ВІРОСПОСЛІДАННЯ

Спасовська-Чорна Ганна,

кандидат юридичних наук,
Університет ім. Марії Кюрі-Склядовської в Любліні (Польща)

Факультет права та адміністрації
Інститут адміністративного і публічного права

HUMAN RIGHTS TOWARDS ANIMAL RIGHTS: COMMENT ON THE JUDGEMENT OF THE POLISH CONSTITUTIONAL TRIBUNAL CONCERNING FREEDOM OF RELIGION¹

Hanna Spasowska-Czarna, Ph. D.

Maria Curie-Skłodowska University in Lublin
Faculty of Law and Administration

Institute of Administration and Public Law,
Poland

It is often claimed in the discussion on ritual slaughter that this issue gives rise to a conflict between the right to religious freedom and animal rights.

The right to freedom in the sphere of religious life is currently recognised as one of fundamental human rights. It is reflected in almost all the major normative acts of international [1] and national applicability [2]. Fr. K. Smykowski claims that it is extremely important that the state authorities guarantee protection from coercion in the sphere of religious life, both at individual and community level, and the integral human development and the pursuit of the common good is possible only in an atmosphere of religious freedom [3].

An important dimension of religious freedom is the freedom to perform acts of prayer and worship both privately and publicly [4]. Therefore, this also includes offering sacrifices and acquiring meat in accordance with tradition, which, in the case of adherents of Judaism and Islam, entails the practice of

¹ The publication was prepared as part of the research project entitled "The Administrative Law Animal Protection Model" under the application registered in the Funding Stream Service system administered by National Information Processing Institute after number 2016/23/D/HSS/01820 and accepted for financing as part of the competition announced by the National Science Centre, Poland – "SONATA 12" on the basis of the decision made by the Director of National Science Centre in Krakow of the 16 of May 2017 (decision no. DEC-2016/23/D/HSS/01820, contract no. UMO-2016/23/D/HSS/01820).

ritual slaughter.

The so-called ritual slaughter is one of the basic religious rules for adherents of Judaism (*shechita* - slaughter in Hebrew) and Islam (*halal* - means everything that is allowed in Islam in terms of nutrition, it includes the ban on alcohol, pork, carrion, blood and the requirement that conscious animals are to be slaughtered according to specific rules; it can only be done by a Muslim who speaks a religious formula) [5].

Ritual slaughter is currently prohibited in Sweden, Norway, Switzerland and Denmark. In Poland, before the entry into force of the latest EU rules [6], it was practised under the Ordinance of the Minister of Agriculture of 9 September 2004 [7]. However, the amendment to the Act on the Protection of Animals of 2002 provided for carrying out the slaughter only after stunning -- without taking into account the exception for ritual slaughter [8].

By an initiative of foundations promoting the protection of animals and the Faculty of Law of the Silesian University, the Prosecutor General submitted a request to the Constitutional Tribunal to declare the unconstitutionality of the Ordinance of the Minister of Agriculture with the Act on the protection of animals. On 27 November 2012, the Constitutional Tribunal ruled that §8(2) of the Ordinance of 2004 was inconsistent with Article 34(1) and (6) of the Act on the protection of animals and with Article 92(1) of the Constitution of the Republic of Poland and that the contested provision shall expire on 31 December 2012 [9]. Thus, the ban on ritual slaughter of animals without stunning was maintained. The problem of ritual slaughter was submitted before the Sejm of the Republic of Poland. On 12 July 2013, after a heated debate, the Sejm deputies rejected the proposal of the Minister of Agriculture to allow ritual slaughter [10].

The decision of the Sejm of the Republic of Poland rejecting the government-proposed draft amendment to the Act on the protection of animals allowing slaughter without stunning for religious reasons created a new legal situation concerning ritual slaughter. The Act on the protection of animals states that "a vertebrate animal in a slaughterhouse may be killed only after it has been made unconscious by duly qualified persons" [11]. However, the Act on the relationship between the State and Jewish religious communities in the Republic of Poland also applies. It stipulates that "to exercise the right to perform rituals and ritual activities related to religious worship, Jewish communities shall take care of kosher food supplies, canteens and ritual baths, and ritual slaughter" [12]. Thus, the question arose whether the restrictions on ritual slaughter violate the freedom of religion.

In this situation, the Union of Jewish Religious Communities in the Republic of Poland requested the Constitutional Tribunal on 30 August 2013 to state that Article 34(1) and (3) and Article 35(1) and (4) of the Act on the protection of animals) to the extent to which they do not allow animals to be slaughtered in special ways provided for by religious rites of religious denominations with a regulated legal situation and provide for criminal liability of a person slaughtering in such a manner, and Article 34 (1) and (3) in conjunction with Article 6 (1) of the Act on the protection of animals to the extent that, under circumstances justifying the admissibility of slaughter of vertebrate animals without prior stunning do not list specific methods of slaughter of animals provided for by religious rites of religious denominations with a regular legal situation, they are inconsistent with Article 53(1), (2) and (5) and Article 35(1) in conjunction with Article 31(3) of the Constitution of the Republic of Poland, and in conjunction with Article 9(1) and (2) of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [13], and Article 32(1) and (2) of the Constitution of the Republic of Poland in conjunction with Article 14 of that Convention, which guarantee freedom of conscience and religion, freedom to manifest religion, freedom of economic activity and the constitutional principle of equality before the law and the prohibition of discrimination for any reason [14].

By judgement of 10 December 2014, the Polish Constitutional Tribunal [15] ruled that Article 34(1) of the Act on the protection of animals, in so far as it does not allow animals to be slaughtered in a slaughterhouse according to the special methods required by the religious rites; and art. 35(1) and (4) of the Act on the protection of animals in so far as it provides for criminal liability for such action; is incompatible with Article 53(1), (2) and (5) of the Polish Constitution in conjunction with Article 9 of the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms and discontinued the proceedings for the remaining scope. Therefore, the Constitutional Tribunal ruled that the national legislation providing for absolute prohibition of ritual slaughter and guarded with punitive sanctions infringes the freedom of religion. According to the Constitutional Tribunal, such a prohibition was not necessary for the protection of any value mentioned in the Constitution, in particular public morality. Any method of slaughter, including those that involve prior stunning, is associated with the suffering of the animal and there is no evidence that the ritual slaughter is more painful in that regard. The Constitutional Tribunal also stressed that the concept of morality cannot be interpreted in isolation from social beliefs, and moral norms shared in Polish society provide for the greatest

possible respect for freedom of religion. The prohibition of ritual slaughter also interferes with the constitutional obligation for public authorities to respect the rights of national and ethnic minorities [16].

The Constitutional Tribunal has rejected the possibility of imposing restrictions in this matter for reasons of the protection of national security, public order, health, morality or freedom and the rights of others, or the protection of the environment. In the assessment of the Constitutional Tribunal, the prohibition of ritual slaughter is merely an expression of a far-reaching concern for the welfare of livestock during slaughter, but it is not specified in Article 53 (5) of the Polish Constitution and Article 9 (2) of the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms as a condition which could justify the possibility of limiting freedom of religion. The High constitutional and conventional significance of freedom of religion means that the restriction on expression thereof must be justified by particularly important and appropriately proven reasons, and none of them speaks for an absolute prohibition of ritual slaughter of livestock in a slaughterhouse. The declaring of the contested provisions non-compliant with the Constitution of the Republic of Poland and the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms meant that on the date of promulgating the judgement in the Journal of Laws, it would be allowed to slaughter animals in a slaughterhouse according to the special methods required by religious rites under Article 4 (4) of Regulation 1099/2009 [17].

The regulation of the Act on the relationship between the State and Jewish religious communities in the Republic of Poland is of a systemic nature. In matters not regulated therein, the provisions of universally applicable law applies. In accordance with the position of the Constitutional Tribunal, the repeal of Article 34 (5) of the Act on the protection of animals does not justify reading the generally understood task of Jewish communities to "take care of ritual slaughter" as specific powers to carry it out. The Constitutional Tribunal also pointed out that the provisions of the Act on the relationship between the State and Jewish religious communities in the Republic of Poland cannot be regarded as *leges speciales* to the provisions of the Act on the protection of animals, because they regulate various areas of social life and do not form a *lex generalis - lex specialis* [18] relationship.

The animal treatment ethics based on which animal rights are formulated, refers to the achievements of empirical disciplines such as biology, animal psychology and etiology. According to these achievements, animals are not treated as objects and the subjective way of their existence is noticed. We know

that they have consciousness, feelings and memory, they experience fear and pain. The strive to reduce or even eliminate animal suffering is at the core of the ethic that requires people not to harm living beings [19]. On the other hand, there is no doubt that freedom of conscience and religion is deeply rooted in human dignity [20]. It is one of the most fundamental rights and freedoms. It is strongly safeguarded in the highest-rank standards of positive national law [21] and the relevant regulations of international law [22].

When analysing the problem from a philosophical and legal perspective, legal scholars put forward a question whether, taking into account the principles of law, such a special importance should be given to freedom of religion and whether the right to manifest religion should be protected at all costs (not only with regard to the slaughter of animals, but also with regard to freedom of clothing, the use of symbols or sounds in public space). The evolution of social perception and awareness will not be possible until religious freedom is moved lower in the hierarchy of values, giving way to the right to life of every creature [23]. A. M. Wierzbicki claims that every authentic religion is able to assimilate new intuitions, as long as they agree with its principles. He notes that the ethics of behaviour towards animals must avoid becoming a fanatical ideology. The rightful aspiration to improve the fate of animals, taking into account the mystery of gradation of life forms, does not necessarily mean the total elimination of inflicting suffering on them [24].

References

- [1] International Covenant on Civil and Political Rights, adopted and opened for signature in New York on 16 December 1966, <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>). "Everyone shall have the right to freedom of thought, conscience and religion. This right shall include freedom to have or to adopt a religion or belief of his choice, and shall include freedom to manifest his religion or belief in public or private, to manifest his religion or belief in community with others and in public or teaching" (Article 18(1)).
- [2] Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997, Journal of Laws of 1997 no. 78 item 483, [English version: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>]. "Freedom of conscience and religion shall be ensured to everyone".
- [3] Ks. K. Smykowski, *Wokół sporu o ubój rytualny. Między prawem do wolności religijnej a prawami zwierząt*, Roczniki Teologiczne, Tom LXII, volume 3-2015, pp. 120-122. See also *Declaration on religious freedom* -

Dignitatis humanae, Vatican 1965, no. 6
(http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat_ii_decl_19651207_dignitatis-humanae_en.html). Religious freedom was referred to as "the heart of human rights" by John Paul II. See: Jan Paweł II, *Poszanowanie praw człowieka warunkiem prawdziwego pokoju*. Orędzie na XXXII Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1999, L'Osservatore Romano (Polish edition) 1/1999, p. 5, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/dzien_pokoju_u_01011999.html (accessed on: 20 April 2019).

[4] T. Zadykowiec, *Wolność religijna jako prawo człowieka w kontekście współczesności*, [in:] *Prawa człowieka. W 60. rocznicę uchwalenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Przesłanie moralne Kościoła*, eds. K. Jeżyna, T. Zadykowiec, Lublin 2010, p. 149; A. Frieske, B. Sitkowska, D. Piwczynski, S. Mroczkowski, *Rytualny ubój zwierząt*, Przegląd Hodowlany, no. 2/2002, p. 32.

[5] J. Cukras-Stelagowska, *Wokół debaty nad ubojem rytualnym w Polsce- analiza dyskursów publicznych*, Społeczeństwo i polityka no. 4 (45)/2015, p. 139. The practice of ritual slaughter is based on commandments set out in the Torah, Talmud and Quran. See e.g. W. Chrostowski, *Dobroć wobec zwierząt w Biblii*, [in:] *Pieśniami dla mnie Twoje przykazania. Księga Pamiątkowa dla Księdza Profesora Janusza Frankowskiego w 50. rocznicę święceń kapłańskich i 75. rocznicę urodzin*, ed. W. Chrostowski. Warszawa 2003, p. 104; E. Prost, *Ubój rytualny*, Medycyna Weterynaryjna, 12/1995, p. 727; A. Unterman, *Szchita*, [in:] *Encyklopedia tradycji i legend żydowskich*, Warszawa 2002, p. 266.

[6] Council Regulation (EC) No 1099/2009 of 24 September 2009 on the protection of animals at the time of killing, OJ L 303, 18.11.2009, p. 1.

[7] Ordinance of the Minister of Agriculture and Rural Development of 9 September 2004 on the qualification of persons entitled to professional slaughter and on the conditions and methods of slaughter and killing of animals, Journal of Laws of 2004, No. 205, item 2102, as amended.

[8] Act of 6 June 2002 amending the Act on the protection of animals, Journal of Laws of 2002, no. 135, item 1141. Amendments, including repealing Article 34(5) of the Act on the Protection of Animals (Journal of Laws of 2017, item 1840, as amended), was justified by the need to adapt the national legislation on animal protection to, inter alia, the provisions of Council Directive 93/119/EC of 22 December 1993 on the protection of animals. For more on the topic, see: G. Lubeńczuk, *Die Zulässigkeit der Schlachtung von*

Tieren ohne Betäubung im Lichte der Verordnung (EG) Nr. 1099/2009 des Rates vom 24. September 2009 über den Schutz von Tieren zum Zeitpunkt der Tötung – polnische Erfahrungen, TIRuP, 2019/B, B-8.

[9] Judgement of the Polish Constitutional Tribunal of 27 November 2012, case ref. no. U 4/12, Journal of Laws of 2012, item 1365.

[10] J. Cukras-Stelagowska, *Wokół debaty nad ubojem rytualnym w Polsce- analiza dyskursów publicznych*, Społeczeństwo i polityka no. 4 (45)/2015, p. 143.

[11] Act on the protection of animals, Article 31(1).

[12] Act of 20 February 1997 on the relationship between the State and Jewish Journal of Laws of 1997 No. 41, item 251; Article 9(2).

[13] Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Rome, 4 November 1950. ETS No.005, as amended.

[14] G. Lubeńczuk, *op. cit.*, p. B-14.

[15] Judgement of the Constitutional Tribunal of 10 December 2014, case ref. no. K 52/13, Journal of Laws of 2014, item 1794.

[16] M. Szwed, "Nie tylko Strasburg? Alternatywne międzynarodowe instrumenty ochrony praw człowieka realizowanego przez Helsińską Fundację Praw Człowieka i kancelarię Clifford Chance", <http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2018/07/TSUE-orzeczenie-C%E2%80%991426-16.pdf>.

[17] G. Lubeńczuk, *op. cit.*, p. B-15.

[18] *Ibid.*

[19] Ks. A. M. Wierzbicki, *Spór o ubój rytualny- kolizja racji absolutnych*, Ethos year 26, 2013 no. 2 (102), p. 345.

[20] See e.g. M. Zdyb, *Wolność wyznania w kontekście współczesnych wyzwań. Uwagi ogólne*, [in:] D. Dudek, M. Gapski, W. Łączkowski (ed.), *Amicus hominis et defensor iustitiae. Przyjaciel człowieka i obrońca sprawiedliwości. Księga jubileuszowa w 70. rocznicę urodzin sędziego Ferdynanda Rymarza*, Lublin 2010, pp. 417–433.

[21] Apart from the above mentioned Polish Constitution and statutes, see also the Act of 17 May 1989 on guarantees of freedom of conscience and religion.

[22] See, for example, the Universal Declaration of Human Rights adopted on 10 December 1948 as a resolution of the UN General Assembly, Preamble, Article 18; the International Covenant on Civil and Political Rights of the UN General Assembly of 19 December 1966 (Journal of Laws of 1977, No. 38, item 167), Article 18; Convention on the rights of the child of 20 November 1989, (Journal of Laws of 1991, No. 120, item 526), Article 14;

Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms of 4 November 1950 г. (Journal of Laws of 1993, No. 61, item 284), Article 9. In Poland, the problem of religious freedom has been repeatedly addressed by the jurisprudence of the Constitutional Tribunal. See e.g. judgement of the Constitutional Tribunal of 30 January 1991, case ref. no. K 11/90; judgement of the Constitutional Tribunal of 7 June 1994, case ref. no. K 17/93, OTK 1986-1995/t. 5/1994/cz. 1/11; judgement of the Constitutional Tribunal of 2 December 2009, case ref. no. U 10/07; judgement of the Constitutional Tribunal of 14 December 2009, case ref. no. K 55/07. The Constitutional Tribunal consistently upholds the rights under freedom of religion, and the established case law developed by it has significantly contributed to the development of the axiological order in this matter. As proposed by M. Zdyb, *op. cit.*, p. 433.

[23] Such thesis is supported by R. Nakonieczny, *Filozoficzno-prawni aspekt kontrowersji wokół wyroku Trybunału Konstytucyjnego w sprawie uboju rytualnego (K 52/13)*, *Polskie Zeszyty Humanistyczne XXXI/2016*, pp. 28-29.

[24] Ks. A. M. Wierzbicki, *op. cit.*, p. 346.

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОСИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ ДІЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

Сустнов Євгеній,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри екологічного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля є фундаментальним правом людини і громадянина. Воно передбачене в ч. 1 ст. 50 Конституції України, згідно з якою «Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушення цього права шкоди». Схоже формулювання міститься в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р., у п. «а» ч. 1 ст. 9 якого наголошується, що «Кожний громадянин України має право на безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище».

На відміну від національного законодавства, яке оперує терміном «безпечне довкілля» (це такий стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної

обстановки та виникненню небезпеки для життєдіяльності населення), у міжнародно-правових актах екологічного спрямування закріплюється право на «сприятливе навколишнє середовище», «здорове і щільне життя в гармонії з природою», «середовище, якість якого дозволяє вести гідне і прощвітаюче життя».

Аналіз основоположних документів у сфері міжнародно-правової охорони довкілля дає підстави стверджувати, що право людини і громадянина на безпечне (сприятливе, здорове, чисте, якісне) довкілля неодмінно пов'язане зі збереженням і відновленням природних екосистем, як основних структурних одиниць біосфери. Так, у Першому принципі Стокгольмської декларації, прийнятій на Конференції ООН з проблем середовища, яке оточує людину (1972 р.), проголошується, що «Людина має основне право на свободу, рівність і сприятливі умови життя в навколишньому середовищі, якість якого дозволяє вести гідне і прощвітаюче життя, і несе головну відповідальність за охорону та поліпшення навколишнього середовища на благо нинішнього та майбутніх поколінь». Водночас у Другому принципі цієї Декларації зазначається, що «Природні ресурси землі, включаючи повітря, воду, землю, флору і фауну, й особливо репрезентативні зразки природних екосистем, мають бути збережені на благо нинішнього і майбутніх поколінь шляхом ретельного планування й управління».

Так само й у Декларації Ріо-де-Жанейро, ухваленій на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (1992 р.), серед принципів екологічного права вказується право людей на здорове і щільне життя в гармонії з природою (Принцип 1) та необхідність співпраці держав у дусі глобального партнерства в цілях збереження, захисту і відновлення здорового стану й цілісності екосистеми Землі (Принцип 7). А прийнятий на Конференції інший важливий документ – Порядок денний на XXI ст. – починається словами про те, що людство переживає вирішальний момент своєї історії, стикаючись з різними проблемами, у тому числі з погіршенням стану екосистем, від яких залежить його добробут. Проте комплексний підхід до проблем навколишнього середовища та розвитку, приділення їм більшої уваги сприятимуть задоволенню основних потреб, підвищенню рівня життя населення, ефективній охороні й раціональному використанню екосистем, забезпеченню безпечного і благополучного майбутнього.

Саме такий комплексний підхід до проблем навколишнього середовища і розвитку знайшов свій прояв у розробленні та